

Franc Krnjak¹

VRAMČEVA KRONIKA – ŽIVI SPOMENIK SLOVENSTVA

Razprava o življenju in delu Trubarjevega sodobnika, Ormožana Antona Vramca, je strnjena refleksija zgodovinskih hipotez, nikakor ni nujno, da so le domneve. Pri temeljitem prebiranju Vramca in njegovih sodobnikov, pregledu Miklošičevih slovstvenih del, ki so v krajši obliki povzeta v Šumanovih Slovencih in pragmatični interpretaciji dogodkov hrvaške zgodovine, se odpre novo obzorje zgodovine Slovencev, še posebej zgodovinski oris panonskih Slovencev.

Uvod

Za pomembnega Ormožana je vedelo in ve skromno število Slovencev. Tisti, ki ga bolj poznajo, so se mu odrekli, kajti njegovi literarnozgodovinski deli Kronika (1578) in Postila (1586) nista našli zadostne teže v slovenski literarni in zgodovinski stroki. V začetku 80. let prejšnjega stoletja se ga je spomnil pisatelj Franček Bohanec s kratkim esejem v Obzorniku št. 2/83, pa še to po izidu Jembrihove knjige o Vramcu, pravzaprav njegove doktorske dizertacije, leta 1981. Vseeno pa Vramec vse do nastanka kraljevine SHS le ni bil tako daleč od ušes slovenskega dijaka in študenta. Dr. Jakob Sket je leta 1906 na Dunaju izdal učbenik *Slovenska slovstvena* čitanka za sedmi in osmi razred srednjih šol, v kateri so zapisani odlomki Antona Vramca, Jurija Habdeliča in Petra Petretiča, kot kajkavskih književnikov. Sicer z navedkom, da so ti pisali v *slovenskem narečju*, ki se govori v varaždinski, kriški² in zagrebški

¹Franc Krnjak, domoznanstvenik, Ivanjkovci 49, 2259 Ivanjkovci.

²Hrvaško:Križevački (Križevci).

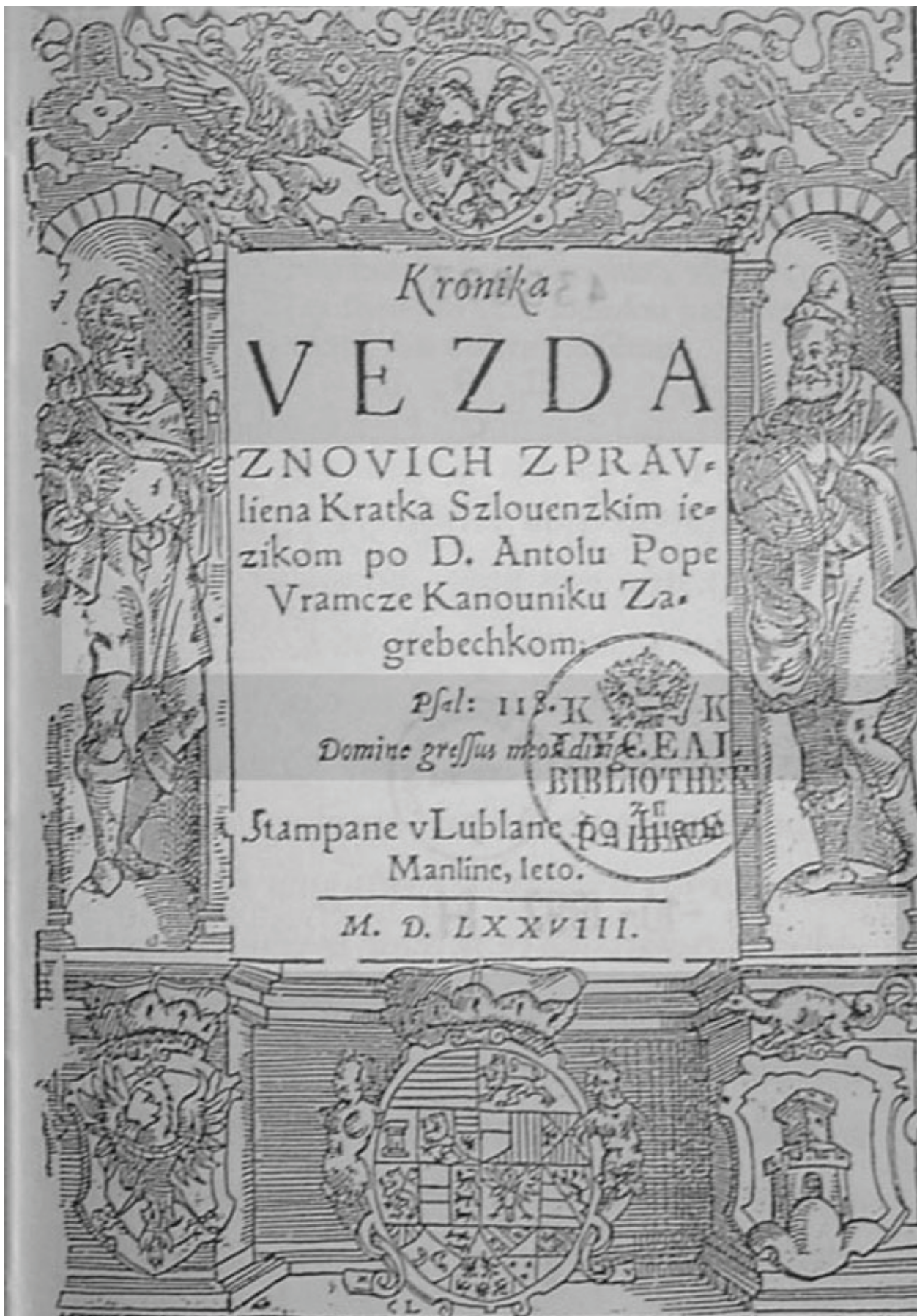
županiji. Nato so omenjeni še Januš Pergošič, Mihalj Bučič in v 17. stoletju Janez Belostenec in Pavel Vitezovič.³

Kot bomo videli iz zapsanega, se je Antonu Vramcu slovenska slovstvena zgodovina enostavno odpovedala, kar je, milo rečeno, zanimanje narodovega spomina. So Slovencem zadostovali Trubar, Bohorič in poznejši literarni velmožje, da so Vramca enostavno prepustili kot "začetnika kajkavske besede" sosedom Hrvatom? Se je znanstveno-literarni krog sklenil v Deželi, ki je v smislu intelektualnega potenciala podobna Prlekiji? So zgodovinarji Vramca zamolčali, ga odrinili v neko drugo dimenzijo zaradi političnih vplivov? Nešteto vprašanj se ti poraja ob razmišljanjih, zakajev, toda odgovori se ponujajo kar v vprašanjih! Po prvi svetovni vojni, vse tja do padca jugoslovanskega komunizma, pa teme o izvoru Slovencev, ki bi postavile uradno zgodovinopisje pod vprašaj niso bile zaželeno, oziroma si jih nihče ni upal odpreti. In tako karavana s pohabljenim zgodovinopisjem o Slovencih še danes potuje po alma materi.

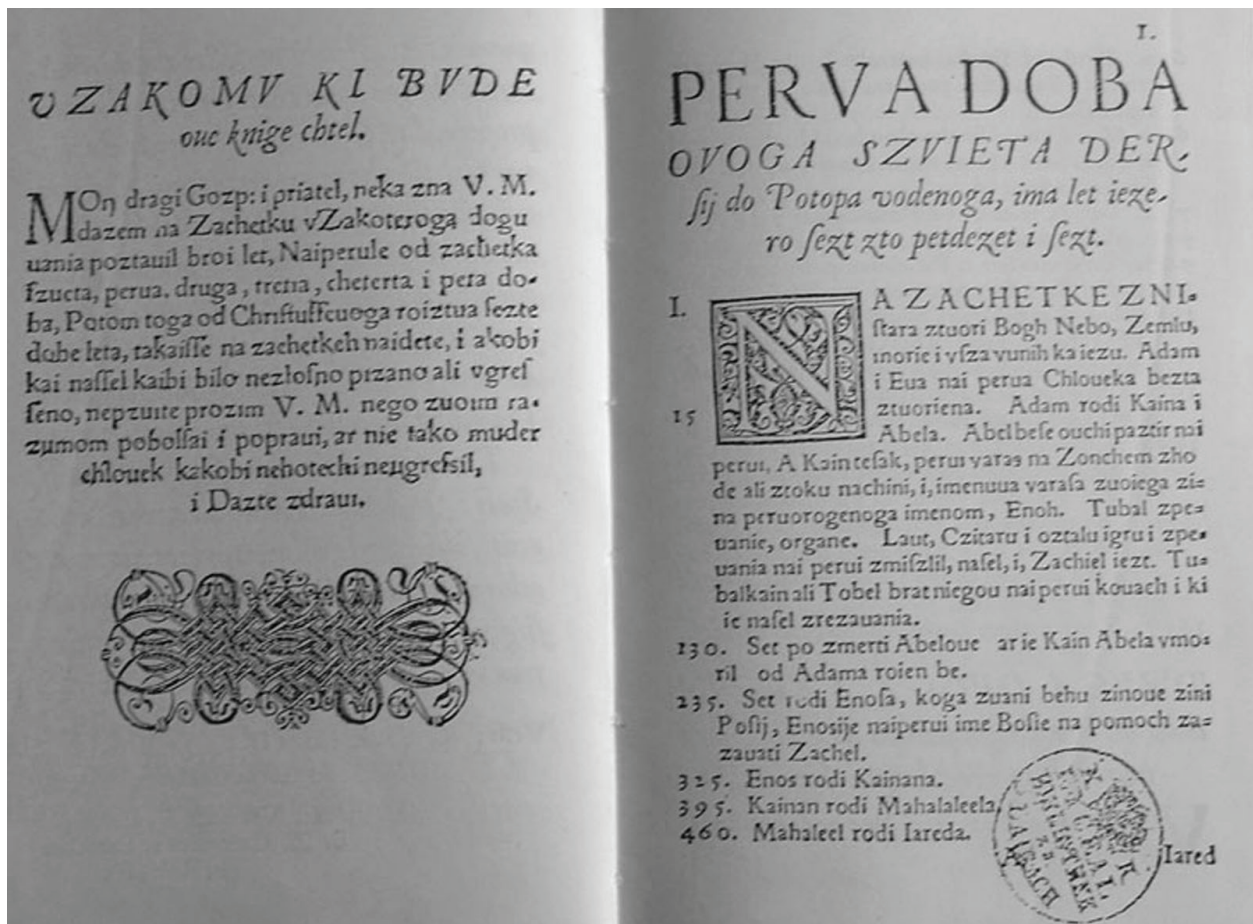
Primer Martjanske pogodbe iz leta 1643 nam nazorno kaže odnos nekaterih slovenskih zgodovinarjev do tega pomembnega prekmurskega (slovenskega) literarnega spomenika. Temeljitejša razprava o tej temi je bila objavljena v Kroniki (Ljubljana), letnik 20 iz leta 1972, na strani 39 - 49, izpod peresa Ivana Škafarja, z naslovom Jožef Bagary, Anton Trstenjak in Martjanska pogodba iz leta 1643. Poglejmo kaj piše Škafar o tej temi. Citiram:

"Ali moremo imeti to martjansko listino kljub pretežno kajkavskemu značaju za slovensko?"

³J. Šuman, Slovenci, str. 223.

Naslovnica kronike in notranja stran.

Ne. Jezik te pogodbe je namreč isti, kakor je npr. v *Krajačević-Petretičevih Svetih evangeliomov*, ki so izšli v Gradcu leta 1651 za zagrebško škofijo, torej le osem let po nastanku martjanske listine; seveda je treba upoštevati še nekaj prekmurskih besed v njej. *Svete evangeliome* je dal natisniti zagrebški škof Nikola Petretić (1648-1667), za natis pa jih je priredil jezuit Krajačević. Oba trdita, da so evangeliomi natisnjeni v "slovenskem jeziku" in da bodo zdaj "prodikatori svete evangeliome iz knjig slovenskih pred

ljudstvom čteli" itd. Ti navedki so vzeti iz škofovega uvoda v *Svete evangeliome*. Še tretji natis teh evangeliomov, ki je izšel leta 1730 v Zagrebu, ima v naslovu: "...sveta stolna cirkva zagrebčka slovensko-hrvatska"⁴. Kajkavski pisatelji so od 16. do srede 19. stol. splošno imenovali svoji deželo "slovenski orsag" in svoj jezik "slovenski". Vendar pa zaradi tega danes ne moremo reči, da je jezik teh kajkavskih knjig in naše martjanske pogodbe slovenski.

⁴V prvi izdaji Svetih evangeliomov iz leta 1651 je govora o "Szveta Cirkva Zagrebcska Szlovenzka", v drugi, iz leta 1694*, je cerkev že "Slovezko Horvaczka", v tretji izdaji iz leta 1730 samo "Horvatzka", v četrti, iz leta 1759, pa je že govora o "szlavne Horvatzke biskupie Zagrebachke".

*Tukaj se pojavljata dve letnici, 1690 in 1694.

V besedilu martjanske pogodbe je nekaj tujk nemškega izvora (gmajna-gmajnar, ceringa, rihtar, cimper-pocimpral) in iz madžarskega (hasen, ürok, engedüvati-engedüvali, dogoš, aldomaš). Sorazmerno je precej lepih prekmurskih izrazov, npr. damo na znanje, cerkveni (poleg kajkavskega cirkveni), pravda, pernja, nigdašnji, preminoči naši bratovje, pošten (poleg kajkavskega počten), drügomi dati, ladati, kopati, gnojiti, povekšavati, vsega zasaditi, vživati, tak, sosidje, spravišče, z našim podpisom. Opozarjam na črko in glas "ü" v prej navedenih besedah, kar kaže na prekmursko narečje.

Marjanska pogodba iz leta 1643 ni "slovenska listina", ampak, kakor je to V. Novak izmed vseh, ki so obravnavali jezik te pogodbe, najbolj natančno označil, da je namreč njen jezikovni značaj "pretežno kajkavski" to je hrvatski. To vprašanje, glede kajkavščine, ali je del slovenskega jezika ali je samostojen srbohrvatski dialekt, se je reševalo že od srede devetnajstega stoletja dalje in je danes že dokončno rešeno. Različne hipoteze so se vrstile. Vatroslav Kalenić jih povzema v te kratke besede: "Kopitar, Miklošič, Oblak, Valjavec, Murko, Vuk, Maretić so mislili, da je kajkavski dialekt sestavni del slovenskega jezika, Šafařík, Florinski, Rešetar, Rožič, Polivka, Lukjanenko, Ramovš, Belič, (z določenimi medsebojnimi razlikami) so mislili, da jezikovno pripada srbskohrvatskemu jeziku. Vatroslav Jagič se dolgo časa ni mogel odločiti, pozneje je pristal k mnenju druge skupine".

Že v času svojega prvega "zlatega obdobja" je kajkavščina-takrat se je imenovala pogosto "slovenski jezik"-bila tudi "književni jezik v Prekmurju. Ne le v dolnjem, ki je do 1777 pripadal zagrebški škofiji, ampak tudi v gornjem Prekmurju tja do Rabe, in sicer istočasno. To spriču-

je ne le martjanska pogodba iz leta 1643, ampak toliko ohranjenih rokopisnih in v kajkavščino napisanih pesmaric predvsem v gornjem Prekmurju. Med temi naj posebej omenjam ravno marjansko pesmarico in seniško (z Gornjega Senika). Martjanska pesmarica ima to zanimivost: pod zapisom "Per me Nicolao Legen 1710" najdemo starejšo letnico, in sicer "Anno Dni (=Domini), letnica, die 15 Aprilis". Čez staro letnico je Legen napisal letnico 1710, tako je zelo težko čitljiva. Franc Kovačič je razbral letnico "1549" ali "1649", Franjo Francev pa letnico 1643! Torej isto leto, v katerem je bila napisana martjanska pogodba!"

V zgoraj zapisani razpravi se odstira vsa beda slovenskega zgodovinopisja in zanikanje narodovega avtohtonega jezika in njegovega obstoja (Prekmurcev in Prlekov). Vramec s svojo Kroniko, kot tudi velika slovenista Kopitar in Miklošič, izpodbijajo teze Škafarja in njemu podobnih, ki vsekakor niso razumeli pisanih sporočil panonske slovenščine.

V prid resnice in objektivne presoje, posebno prekmurskega in prleškega življa, prilagam kot dodatek temu prispevku prečrkovano Martjansko pogodbo in faksimile te, v sodbo bralcu.

Martjanska pogodba 1643

Besedilo je prečrkovano v gajico z izvirnika oziroma kopije izvirnika iz leta 1643, objavljeno v Ivan Škafar, *Jožef Bagäry, Anton Trstenjak in Martjanska pogodba iz leta 1643*, Kronika (Ljubljana), letnik 20, številka 1, Ljubljana 1972, stran 43–45:

»Mi Svetoga Martina Cehmeštri v-Martjance, Forjan Šebjan Sebeborec, Bencik Števan z-Teša-

novec, Nemeč Mataj z Martjanec, i Ullen Štefan z-Martjanec, damo naznanje vsem kim se godi pristoi po vetom našem liste da nigdašnji vu Kristuši preminoči naši Bratove, i počteni Cehmeštri Svetoga Martina po imeni Herbar Stanko z-Noršinec, Maroša Šebjan z-Mladetinec, Matjašič Lukač z-Martjanec i Halašta Gerigor z-Martjanec, ino Salasegi Janoš Martjanski Predikator; bili so dali cerkveni vinograd Vuče gomile v roke našem nigdašnjemu gmajnaru Ferencek Jurku po kaniškom vretiei na šterto leto, tojeto Anno Domini 1604. pod tem zrokom, kai bi ga delal, i ž njega hasen jemal, vseh do teih dob, doklam bi Gospodin Bog od poganske roke orsag oslobodil. Arie te Vinograd Predikator od Turkov i Racov nei-smel kopati, ni k njemu hoditi. A zatemtoga kaibiga prez vsake pravde, pernje, i ceringe v roke dal Svetoga Martina Cehmeštrom i Predikatoru, te bi iedno vedro goren vsako leto od toga vinograda Predikatoru, daval. I gda bi se paki iedno malo omirilo bilo stemi Poganmi, anno Domini 1642, počeše naši pošteni Cehmeštri od Ferencek Jurka sinov te vinograd Cirkveni jemati, tojeto od Ferencek Števana, Mikloša i od Mihalj Djaka, a oni se postaviše, i ne hoteše zrok pustiti, nego hoteše za svoi ürok deržati, zatoga volo morali so Cehmeštri k pravdi stopiti, v-Martjance, pravda je te vinograd nazaj na Cirkev priglednola i vroke dala, tako govoreči, Nigdar nišče nemore Cirkvenoga üroka ni odati ni kupiti, ni silom ladati ni deržati. Bili so vu te pravde Sobočki Pošteni Rihtarje Valpoti i ladavci Pleteš Mihalj, Petek Mataj, Recek Mihalj, Sabo Jörko, Forjan Marton, Podlessek Ivan, Trašnjak Mikloš, Trašnjak Ivan, Kolar Mataj, Hebar Martin, Grabar Juri, Hebar Mikloš, Lutar Mikloš Prokator, Lačen Mikloš, Temlin Balaš Deak Gospona Botjani Adama Vrakičanski Dogoš, Bükeffi György Deak Gospona Forgača Dogoš, Cukvič

Mikloš Deak etc, Luther Juri Valpot, i ostali vno-gi. A mi Cehmeštri šteli smo te vinograd drügo-mi dati, ki bi od njega vekše gorno daval. Gda bi bil to zaslišal Ferencek Mikloš, pride k nam z leipimi lüdmi ter se začne moliti, naj bi te Cirkveni ürok ne jemali proč od njega, ar bi on gotov bil od toga vinograda gorno pobolšati, a mi Cehmeštri štiri vedra gornoga počesmo od njega prositi, a te Ferencek Mikloš svoje dobre vole obeča vsako leto tri vedra goren, pred svetoga Martina dnem z iednim tiednom Martjanskomu Predikatoru pripelati, nato smo engedüvali te vinograd tomu Ferencek Miklošu, kopati, gnojiti, grobati, povekšavati, ino vsega zasaditi, vživati vse do teh dob doklam bode hotel Martjanski Predikator sam te vinograd kopati. I te Ferencek Mikloš se nam vsem Cehmeštrom i vsoi Počtene Gmajne i Predikatoru z vörom i z prisegom obečal i založil, da gda godi bode hotel Martjanski Predikator te Cirkveni Vinograd delati, da ga hoče dobre vole svoimi Bratmi, prez vsake Pravde, prez vsake ceringe i Plače nazaj v roke dati, engeduvati, zevsim Cimprom ka je gode na Cirkvenoj zemli pocimpral. Ar smo mi njemu prez Penez te vinograd dali, tak i on hoče nam prez penez nazaj dati, gda godi bode potrebno ali Cehmeštrom ali Predikatoru. Bili so v tom zpravišči naši leipi Sosdje i počteni Gmajnarje z Martjanec Lačen Mikloš, Duih Mikloš, Matjašič Ivan, Lopič Štefan, z Vanečega Lončar Mikloš, z Puconec Lončar Mihalj, z Mlade-tinec Dravec Števan, z Stešanovec Šibonka Jörko, i ostalni gmajnarje z našim Dušnim Pasterom Domianji Mihalj Predikatorom navkupe. To spravljanje smo med sobom z Aldomašmi polgi običanja poterdili, ino znašim podpiskom i zpečatmi zapečatili. Pisano i včinjeno je veto dugovanje 1. januari Ano a partu Virgineo 1643.

Copia

Naj svetoga Martina Čebmestri 9° Martyan,
 eye, zojan seban zebetovuz, Penizib se
 van z-Stephanovuz, Lomez, Mataj z Martyanec,
 ij aillen Stevan z Martyanec, samo na mnemy
 vsem kimsje godi fristoj so vetom naffem
 vsote da nigdatnyj vu Cristuffi Fremi,
 no di naffi Brattove, i foztemi Čebmestri
 svetoga Martina po imeni Herbar, Stefan ko
 z-Nostmeur, Maroffa seban z-Mladetmeur,
 Mattyachis Eukach z Martyanec, i Kalafsta
 Gerigor z Martyanec, mo bzalazegi Janov
 Martyanjski Predicator; Bilija dali Čeb
 Koveni Vinograd Vuhegomill vrole naffem
 nigdatnyemu gmaineru Ferenczch Jurku
 po samskom vrettli na sterto leto, tojeto Anno
 Domini 1607. pod tem zrokom, kajtija delal,
 i lnyega ha fen i emal, vreb do teib dob, do
 klambi Polypodin Doga od Foganske vrole
 obragh of slobodil. Arie se Vinograd fro
 dicator od Turkov i Račov neizmeh kopati
 ni knyemu hoditi. A zatemtoga kajtija pri
 vzhake pravde, fernye, i czeringe vrole dali
 svetoga Martina Čebmestrom, i Predicatoru
 Tebi iedno vedro goren vzhako leto od tojaga
 nograda Predicatoru daval. I godabizje
 falyi iedno malo omirilo bilo ptemi Fogan
 omi, Anno Domini 1612. fozse se naffi foz
 temi Čebmestri od Ferenczch Jurka kninov

Sebian Forjan

Benczik Stephan

mppria

Nemecz Mattaj

Üllen Stevan

Michäel Domiany Pastor

S. M. ppria

Z drugo, poznejšo roko je pripisano:

*Quod Copia haec cum suo Vero Originali de
V(er)bo ad verbum n(on) tantima Com-portata
Sed et propria manu descripta sit Testor.*

Nicolaus Barbely Districtüs

Tottsagh VArchidiacon mppria

S tretjo roko je pripisano:

Super Vineas Parochia les in Sidahegy

Sidahegy je Vučja gomila.

V nadaljevanju zgoraj omenjene "hrvaške martjanske listine" naj omenim še zapis o popisu prebivalcev Nedelišča, iz leta 1918, kateri posedujejo orožje, avtorja Vladimira Kapuna, hrvaškega (medjimurskega) zgodovinarja iz knjige "Međimurje 1918". Na strani 299 je faksimile rokopisa poimenskega seznama imenitnikov pušk. Poglejmo njihove priimke. Rafa Kristofič, Tivadar Ivan, Marcec Jožef, Kerčer

Matjaš, Tomašič Ivan, Posavec Anton, Marcjuš Štefan, Oreški Jožef, Hergovič Ivan, Šipek Ivan, Goričanec Ferenc, Goričanec Mihalj, Novak Ivan, Zajec Štefan, Franc Perger, Posavec Štefan, Rošoci Gjura, Šteful Jožef, Šoštarič Franc, Preložnjak Tonč, Treska Jožef, Goricač Jakob, Kralj Gusti, Golop Ivan, Blagovič Draš, itd.⁵ Tukaj sem navedel le tista imena in priimke, ki so jasno berljivi.

Iz navedenega nedvoumno razberemo poreklo in jezikovno pripadnost teh ljudi - Štefan, Draš, Gusti, Anton, Tonč, Jožef, Jakob, Franc, itn., ne pa Stjepan, Andrija, Franjo, Antun, itn. Ostanke panonske slovenščine, (Hrvati so jo preimenovali v kajkavsko narečje ter trdi č zamenjali z mehkim - vsi č-ji v priimkih in v krajevnih imenih so trdi, npr. Nedelišče, Hraščan, Puščine, Mursko Središče, itd.) so se najbolj ohranili prav v Medjimurju, Prekmurju in vzhodnem delu Prlekije, še posebej v mejnem področju.

Teze o obstoju Slovencev in slovenskega jezika je v 19. stoletju postavilo več slovenskih jezikoslovcev, prav gotovo pa sta bila najpomembnejša Jernej Kopitar in vitez Franc Miklošič.⁶ Miklošičev učenec, dunajski gimnazijski profesor dr. Josip Šuman (v soavtorstvu Franca Hubada, Franca Simoniča in Franca Fashinga) pa je v letu 1883 napisal in izdal zanimivo študijo *Die Slovenen (Slovenci)* v nemškem jeziku, ki ni bila prevedena v slovenščino

⁵Vir: V. Kapun, Međimurje 1918, str. 299, Zrinski Čakovec, 1982.

⁶Te teze je podpiral tudi Miklošičev izbravec-namestnik Vatroslav Jagić. Kot vidimo iz Kaleničevega zapisa pa si je Jagić pozneje "premisлил" in zagovarjal (po Mikošičevi smrti - op. avt.), da kajkavski dialekt pripada srbskohrvatskemu jeziku! Vir: Ivan Škafar, Kronika (Ljubljana), let. 20, števil. , 1 1972.

Ivanovi Raji imajuzi listke
u skladu s 9/11 118.

Rajski Kristofić i

Tivadar Ivan "

Marić Jozef

Perić Matyus

Tomasić Ivan

Posavec Anton

Margus Stefan

Dreski Jozef

Stojanović Ivan

Šepić Ivan

Čaricanci Terina

Čaricanci Mihaj

Fullanya Mihaj

Novak Ivan

Čičić Jireni

Čičić ~~Stefan~~

Čičić Stefan

Čičić Jozef

Čičić Mihaj

Čičić Ivan

Čičić Franc

Čičić Ivan

Čičić Pavel

Čičić Ivan

Franc Perger

Posavec Jambra

Posavec Stefan

Posavec Gjura

Steful Jozef

Šerbec Matyus

Šestarić Franc

Šestka Jozef

Šoparić Jozef

Šušter Anton

Margus Martin

Šlagović Vras

Švajček Franc

Perlović Jovi

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Šušter Jireni

Popis imetnikov orožja - pušk.

vse do lanskega leta. Ta obravnava slovensko književnost, običaje in navade Slovencev, oris zgodovine s Slovenci poseljenih dežel in glavno Šumanovo razpravo o Slovencih. To prevedeno delo v današnjem času vzpodbuja mnoge razprave in teze, ki vzdržijo strokovno presojo. Seveda je (po izidu leta 1883) to delo naletelo na ostre odzive Hrvaškega akademskega društva "Zvonimir" na Dunaju in je privedlo tako daleč, da se društvo kljub povabilu demonstrativno ni hotelo udeležiti Miklošičeve sedemdesetletnice. Hrvaška mladež mu je očitala, da je (namreč Miklošič), "ko nam je vzel Dubrovnik, nam je vzel tudi staro književnost, s tem ko nam je vzel Zagreb, nam je vzel zgodovino..." Miklošiču so, med drugim, močno zamerili njegovo trditev, ki pravi: "Srbsko in hrvaško imam za dvoje jezikov in izraz srbohrvatski imam za napačen..."⁷ Zanimivo bi bilo slišati današnji odziv hrvaške strokovne javnosti na to Miklošičevo trditev.

Toliko kot misel za lažje razumevanje, kajti delček osnovnih tez Kopitarja, Miklošiča in Šumana o Slovencih, njihovem bivanju, jeziku je bilo prav gotovo poznavanje Vramčeve Kronike in Postile, vsekakor pa tudi Pergošiča, Habdeliča in drugih "kajkavskih" piscev 16. in 17. stoletja. Ilirsko gibanje pa je že druga zgodba, kot tudi Starčevićeva zgodba o "alpskih Hrvatih."

⁷J. Šuman, Die Slovenen (Slovenci)-V. Deželić: Miklošič in Hrvati, str. 270.

Vramec je pristen Ormožan!

Od kod je izhajal Antol (Anton) Vramec, dolgo ni bilo znano. *Iskanje Vramčevega kraja rojstva je bil zamotano delo*, tako Franček Bohanec v Novih literarnozgodovinskih paberkih. Vjekoslav Klaić, ki je leta 1908 ponatisnil Vramčevo Kroniko iz leta 1578, mu je ob tem dogodku posvetil nemalo pozornosti. Toda Klaić ni vedel nič o rojstvu, rojstnem kraju in mladosti Antola Vramca, prav tako ne o njegovem študiju teologije, prava in modroslovja. Po vsem sodeč, je sklepal, da Vramec ni iz panonsko-kajkavskega govornega področja,⁸ češ, da je njegovo ime tako za Slovence in Hrvate ne navadno.⁹ Toda kljub želji osvetliti Vramčevo mladost in nadaljnje študije, Klaić tega ni mogel vedeti, saj ni razpolagal s podatki njegovega življenja in je ugibal v prazno. Komaj leta 1967 so prišli na svetlo Vramčevi podatki, ko so asistenti dunajskega slavističnega inštituta našli Vramčev avtogram, ki ga je ta na Dunaju lastnoročno zapisal v eno svojih učnih knjig. Prav tako je Klaić iskal njegov rojstni kraj, vse od Susjedgrada do Brežic, kjer je bil Vramec nekaj časa duhovnik, toda na Ormož nihče ni pomislil.¹⁰ Zato so kot njegov rojstni kraj Hrvati, seveda po "odkritju" slovenskega duhovnika Janka Barleta, zapisali kraj Vrbovec. Barletu se je ta kraj zdel logičen, saj je imel Vramec tam posest, ki pa jo je izgubil, ko se

⁸Kar pa ni točno, kajti Vramčeva Kronika je napisana v panonski slovenščini, ki je danes samo spomin kot "kajkavsko narečje" hrvaškega jezika.

⁹Navsezadnje tudi je, ker nas na naslovnici Kronike nagovarja z imenom Antol. Do sedaj ni bilo v nobenem ormoškem urbarju ali matrikah najdeno ime Antol Vramec ali priimek Vramec. So njegovi predniki prišli v Ormož z Jakobom Sekelyjem iz Madžarske, saj je Antol (Antal) madžarska oblika imena Anton?

¹⁰F. Bohanec, Obzornik, št. 2/83.

ni hotel odpovedati ženi. Zato tudi ugibanja, da je Vramec prestopil k luteranom, kar pa so literarni zgodovinarji odločno zavrgli.¹¹ Za Klaićem so temeljito iskali Vramčeve podatke mnogi, a kaj, ko še ni bilo odkrito, da je na Dunaju kot Štajerec pripadal avstrijski študentski akademski skupini. V slovstveno in zgodovinsko javnost so pozneje prihajale še mnoge teze, ki pa so po letu 1967 izgubile veljavo in uganka o panonsko-slovenskem piscu je bila dokončno rešena. Vramec je bil 1558. leta vpisan v matično knjigo dunajske univerze z zapisom: "Anthonius Vzamet¹² Fridauiensis, Styryus 1 sol. den". Že leto pozneje je zapisal v neko inkunabulo svoj "pedigre", ki brez trohice dvoma jasno in prepričljivo izpriča svoj genus: "Štajerska me je rodila, sveti Dunaj vzgojil, smrtnike sem poučeval, naj se drže svetega zakona". Torej Štajerska in ne Vrbovec, kot mu je zapisal rojstni kraj J. Barle.

Toda Štajerska je širok pojem. Danes se deli na slovensko, nekdanj spodnjo (Untersteiermark) in avstrijsko in je bila vse do razpada avstro-ogrske monarhije obsežna dežela. Toda kje iskati Vramčevo zibelko? Kot že omenjeno, jo je Vramec zapisal sam, le več kot štiristo let je bilo treba čakati na to spoznanje. Zato Jembrihov zapis, da so bila Vramčeva mladost in zrela leta prežeta z verskimi vojnam, reformacijo itd. ter s turškim pustošenjem "po njegovej izmučenoj domovini Hrvatskoj 16. stolječa", ne bo držal. Vramčeva domovina je bila Štajerska, na področju, kjer je Vramec deloval, pa takrat Hrvatov še ni bilo, so pa v njegovem času Slovenijeh sovladali Madžari. To potrjujeta hrvaška zgodovinarja Nada Klaić in Tomislav Raukar, ki pravita: *V nekaterih delih hrvaškega kraljestva v srednjem veku ni bilo hrvaškega imena. Primer je srednjeveška Sclavonia ali Slovinje*¹³. Dobro, pa če pustimo v nemar srednji vek, ki se je končal z odkritjem Amerike in poznejših

¹³Zemljevidi Hrvatskog povijesnog atlasa (Krešimir Regan, Tomislav Kaniški, Zagreb 2003) prikazujejo, da so Hrvati do 16. stoletja poseljevali teritorij južno od Gozda. Severno od Gozda v porečju Kolpe in med rekama Drava, Donava in Sava je bilo Slovensko kraljestvo ali Slovenski orsag, ki ga Vramec imenuje Slovenijeh. V latinščini je bila ta dežela imenovana Sclavonija, v nemškem jeziku Windischland (Slovenska dežela, Slovenija), Hrvati pa jo občasno imenujejo Slovinje. Za to deželo se je šele v drugi polovici 18. stoletja uveljavilo ime Slavonija, ki je zgolj pohrvatena oblika latinskega imena. Vramec dosledno loči takratne dežele-Krajnsko, Štajersko, Slovenijeh (v teh so živeli Slovenci) in Horvatsko, v kateri so živeli Hrvati.

Dobrih tristo let pred Vramcem, leta 1231, so Slovenijeh (umetno besedno skovanko Slavonijo) naseljevali Tevtonci, Saksonci, Madžari in Slovenci (Sclavis), Hrvati pa niso omenjeni. *Vir: N. Klaić, Crtice o Vukovaru u srednjem vijeku, Vukovar 1983, 58, opomba 207.* Skratka, o Hrvatih na tem področju ni nobenih virov, saj so živeli južno od Slovenijeh.

¹¹Glej, Alojzij Jembrih, Život i djelo Antuna Vramca, 1981., str. 193–306. V nadaljevanju – Jembrih.

¹²Napačno zapisana črka z namesto r.

vojaško-političnih dogodkov,¹⁴ Vramčeva domovina vsekakor ni bila Hrvaška. Na to kaže tudi podatek, da so po izbruhu kuge (1561) Vramec in ostali dijaki zapustili Dunaj in odšli domov v Slovenijo (*Die windische Scolares sind nach Hause gegangen*).¹⁵

Kdo je torej Anton Vramec?

Rodil se je leta 1538 v Ormožu (nekateri raziskovalci Vramčev rojstni kraj postavljajo v okolico Ormoža, Hrvati pa so za njegov rojstni kraj določili Vrbovec), umrl 1587. v bližnjem Varaždinu. Kje je opravljal osnove branja in pisanja, nam viri ne poročajo, vemo pa za študij teologije na Dunaju, ko je bil star dvajset let. Študij je nadaljeval v Rimu, kjer je leta 1567 doktoriral iz teologije in modroslovja. Po vrnitvi iz Rima se je njegova pot strmo dvigala.

¹⁴Poraz na mohačkem polju (1526) je imel za posledico propad ogrskega kraljestva, saj je kralj Ladislav umrl oz. se utopil pri begu skozi močvirje. Ogrji so na državnem zboru za novega kralja večinsko izbrali Janoša Zapoljo. Sočasno so tekli tudi pogovori med Dunajem in Hrvati o priznanju Habsburžana Ferdinanda za svojega kralja. Na novo leto 1527 je hrvaški sabor zasedal v Cetingradu (zakaj ne v Zagrebu?) in naposled izbral Ferdinanda Habsburškega za svojega kralja. Slovensko panonsko plemstvo pa je, za razliko od plemstva Hrvaške, na svojem občnem zboru Kraljevine Slovenijeh, 6. januarja leta 1527, v Dobravi pri Vrbovcu, za kralja izbralo Janoša (Ivana) Zapoljo, pri čemer se je sklicevalo na sklepe ogrskega državnega zbora na Rakoškem polju (v bližini Pešte), leta 1505, po katerem za kralja ne more biti izbran tujec. Vodji "slovenske-Zapoljine stranke" sta bila slovenski ban Krištof Frankopan in škof Zagrebške slovenske cerkve Simon Erdödy. Zatem je prišlo do vojne med Habsburžani in Hrvati na eni strani ter panonskimi Slovenci in Ogrji, ki so podpirali Zapoljo, na drugi strani. V vojni je zmagal Ferdinand in tako postal še ogrski kralj.

¹⁵Jembrih. Iz zapisanega je jasno, da so se **slovenski** (die windische...) dijaki vrnili.

Opazil ga je zagrebški škof Juri Draškovič¹⁶ in ga povabil, kot enega izmed najbolj izobraženih humanistov tistega časa, na škofijo. Leto za tem je postal najmlajši kanonik v škofiji in se takoj vključil v politično in kulturno življenje. Bil je župnik na Griču v Zagrebu, arhidia-

¹⁶Že leta 1093 ali bolje leta 1094 je bila ustanovljena zagrebška škofija (Sveta zagrebečka slovenska Cerkev) z razlogom, da bo nosilka madžarske oblasti od Drave do Gozda. Leta 1690 pa se že imenuje Slovensko-hrvatska zagrebečka Cerkev, na kar se v 18. stoletju Cerkev dokončno pohrvati v Hrvatsko zagrebačko Crkvo. Z nastavljanjem svojih hrvaških duhovnikov se je zgodilo pohrvatenje* celotne Slovenijeh, vključno z Medmurjem, kljub temu da je bilo le-to pod zalsko županijo.

*Župnik pri Svetem Bolfenku na Kogu, Ivan Zadavec, je leta 1915 v župnijsko kroniko zapisal naslednje: *"Medjimurci so Slovenci. Naši Slovenci pravijo, da so Hrvati. Nekateri jim pravijo celo Madjari. Resnično so pristni Slovenci, kakor ogrski Slovenci, ki jih tudi imenujemo Prekmurci, tudi Bohneci. Medjimurci so kajkavci. V tem času še nemajo književnega jezika. Pilijo ga in se trudijo, da bi skovali književni jezik, pa ga nemrejo in ga tudi ne bodo skovali. Da ne bodo mogli skovati književnega jezika je vzrok ali ovira ta, ker spadajo v zagrebško nadškofijo in od onod dobivajo duhovnike svečenike. Ti svečeniki pa govorijo po hrvatsko. Dandanes pa hrvatski jezik ni hrvatski, ampak je to srbski ter štokavski jezik, in ta jezik medjimurski svečeniki vtepajo ljudstvu. Ljudstvo pa, ki je kajkavsko, ter po natori slovensko nemre prebaviti štokavščine. Izhodni ali spodnji Medjimurci so že precej pohrvatjeni."* Vir: ZAP, rokopisna zbirka, Peter Dajnko, Kronika župnije sv. Bolfenka na Kogu, 1840, str. 276-278.

Zapis v knjigi, avtorja Johna Van Antwerpna Fina, z naslovom *When Ethnicity Did Not Matter in the Balkans: A Study of Identity in Pre-nationalist Croatia, Dalmatia and Slavonija in the Medieval and Early-modern Periods*, University of Michigan, 2006, nam sporoča, da je bil Boltežar (Baltazar) Milovec iz Medmurja (Medžimurja) leta 1636 še imenovan "Slovenski otočan" (**Sclavus Insulanus**), posledično pa samo Medmurje (Medžimurje) **Sclavus Insula** oziroma **Slovenski otok**. 33 let pozneje (1669), pa že zapišejo "Ogrsko-hrvaške domovine otok" (**Ungaro-Croata patria Insulanus**).

kon bekšinski (Bexin)¹⁷, varaždinski in dubiški ter župnik v Brežicah. Pet let pred smrtjo mu je cerkvena oblast odvzela kanonično čast in vse koristi, ki so izhajale iz cerkvene službe, kajti po nekaterih virih se menda Vramec ni hotel odreči ženi in sinu Mihaelu. Po vseh zapletih je Vramcu šel naproti škof Peter Herešinec, ki ga je nastavil v Varaždinu, kjer je Vramec tudi umrl.¹⁸

Kako smo Slovenci spoznali ali spoznavali rojaka, ki ima po domače zvonec priimek? Po vsem sodeč, zelo slabo. Žal pa tudi SBL piše o Vramcu kot začetniku kajkavske književnosti, rojenem v Ormožu ali okolici; v hrvaških leksikonih pa je Vramec še vedno Hrvat, rojen v Vrbovcu. Čeprav je bil Trubarjev sodobnik, oba sta živela v času reformacije, je vsak po svojih spoznanjih razsvetljeval in opismenjeval ljudstvo. Tudi sicer je bil in je Vramec odmaknjen od slovenskega narodovega spomina kot tudi zgodovinopisja in le stežka bi našli intelektualca, ki bi Vramca postavil ob bok slovenskim začetnikom besedne umetnosti. Pred več kot tridesetimi leti je pisatelj Franček Bohanec zapisal nekaj malega o njem, pa še to z mero grotesknosti: *Med hrvaškimi (kajkavskimi) humanisti iz 16. stoletja ima Anton Vramec odlično mesto. Je prvi kronist kontinentalne Hrvaške, ki se je zavestno odpovedal pisanju v latinščini ali*

nemščini... (prepričan sem, da se je Bohanec skliceval na Jembrihovo delo o Vramcu iz leta 1981, izdano v Čakovcu). Ne prvo (*kajkavskimi*) in ne drugo (*kronist kontinentalne Hrvaške*) ne bo držalo, kot je Bohanec za(pre)pisal. Vramec je pisal v jeziku panonskih Slovencev, njegova Kronika pa je zajemala podatke o Štajerski, Horvateh, Slovenijeh¹⁹ (Sloveniji), Krajnski, itd... O hrvaškem jeziku tu ni nobene sledi, tudi o kajkavskem ne! Tudi SBL piše o Vramcu kot začetniku kajkavske književnosti. Vramec v Kroniki govori o deželi-orsagu, v kateri je živel in deloval; v njegovem času se je imenovala Sloveni(j)eh, latinsko Sclavoniae, seveda pa govori tudi o deželi, imenovani Horvateh, kjer so prebivali Hrvati. V času vladanja Aleksandra Makedonskega pa v Kroniki omenja "...*Bulgarie i Illyrikufe, kise vezda imenuiu Zloueni...*"²⁰

Že takrat je Vramec vedel za Slovence (ne Slované!), ki pa po našem zgodovinopisju takrat še niso tukaj živeli. Bil je tisti, ki je nedvoumno zapisal, da so Slovenci avtohton narod, staroselci, in ne nekakšni priseljenci iz ruskih step ali izpod Urala. Vramec je jasno pokazal, kje poteka meja med dvema deželama, da so v Slovenijeh živeli Szlouenczi v Horuateh pa Horuati.

¹⁷Danes Becsehely na Madžarskem, kraj severovzhodno od Letenya.

¹⁸SBL, 1925–1991.

¹⁹Če je pravilno prevedeno Horvateh v Hrvaško (tako Hrvati!), je prav gotovo Slovenijeh Slovenija!

²⁰Prvi slovenski slovar, iz leta 1592, Hieronima Megiserja (1554-1618), je sam avtor poimenoval z: *Dictionarium quatuor linguarum, videlicet Germanicae, Latinae, Illyricae* (que vulgo **Sclavonica** /appellatur/ et Italiae sive Hetruscae. Ilirski jezik zaradi jasnosti dopolni s pripisom, da se mu ljudsko reče **slovenski**. Vir: Od kod ime Slovenci, spletna stran Promin d.o.o.

Torej so v Slovenijeh živeli Slovenci in ne Slovani, saj se je ta pojem (Slovani) pojavil šele leta 1813.²¹

Seveda so pozneje (17. stoletje) Hrvati, ko so Slovence izrinili in jih asimilirali, del dežele Slovenijeh kratko in malo poimenovali Slavonija, celotno Slovenijeh pa v Panonsko Hrvaško.²² Dejstvo je, da Slovenijeh do vojn s Turki ni sodila pod Hrvaško, temveč je imela tako svojega bana kot tudi "državni" zbor, denar in grb. Konec 17. stoletja je Slovenijeh dokončno izginila z zgodovinskega prizorišča in je postala dejansko del Hrvaške. Avtohtoni Slovenci so bili v večjem delu asimilirani od Srbov in Hrvatov ter preimenovani v Slovince ali Slavonce. Preostali del Slovencev, ki je mejil na štajerske in kranjske Slovence, so v tem obdobju degradirali v narečno skupino kajkavcev. Kakšni so bili vzroki, da je Slovenijeh dejansko izginila s političnega prizorišča? Leta 1558 že najdemo prvi **skupni zbor Kraljevine Hrvaške in Slovenijeh**. Skupni zato, ker sta obe kraljevini doživljali hude težave s Turki. Turki so iz Srbije in Bosne zasedli jugovzhodni del Slovenijeh ter praktično celotno Hrvaško; posledica te zasedbe je bila odločitev hrvaškega plemstva, da se z vojsko in s številnimi civilnimi begunci

²¹Janez Nep. Primic, Nemshko-slovenske branja, Gradec 1813.

²²Vse od prihoda Madžarov v Spodnjo Panonijo je Slovenijeh spadala pod madžarsko krono. Pozneje so si geografski pojem Panonska Hrvaška Hrvati enostavno izmislili, kajti Panonija je bila razdeljena samo na Zgornjo in Spodnjo Panonijo. Po vdoru Madžarov v Spodnjo Panonijo ter Švabov in Frankov v Zgornjo Panonijo je od treh slovenskih kneževin (Panonija, Moravska in Karantanija) samostojnost ohranila le slednja.

umakne s prave Hrvaške in se preseli oz. naseli v Slovenijeh. Šele leta 1681 se naziv zbora spremeni v *Congragatio Regnorum Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae* oziroma Zbor Kraljevine Hrvaške, Dalmacije in Slavonije. Namesto dotedanjega domačega imena Slovenijeh, ki je obstajalo med manjšinskim avtohtonim prebivalstvom (Slovenci), se je začel uporabljati iz latinščine preveden izraz Slavonija in Slavonci. Tega so prevzeli novonaseljeni večinski begunci Srbi in Hrvati ter ga dokončno uveljavili v naslednjih dvesto letih.²³

Anton Vramec pa ni bil edini, ki je v 16. stoletju živel v Slovenijeh in pisal v jeziku panonskih Slovencev (Kronika, Postila)²⁴ ter govoril o panonskih ogrskih-Slovincih (v slovenskem jeziku). Nekaj let pred njim je Ivanuš Pergošič, "leta našega zveličenja 1574", izdal *Decretum 1574*.

V naslednjem stoletju (1640) je Jurij Ratkaj izdal knjigo "Kriposti Ferdinanda II", tega leta pa je Nikolaj Krajačević napisal *Molitvene knjižice* v slovenskem jeziku. Peter Petrečič je leta 1651 pisal o "cerkvi zagrebečki slovenski", o slovenskem jeziku, Slovincih in slovenščini. "Petrečić je zanimiv v svojem predgovoru, ker vedno **povdarja svoje slovenstvo** i večkrat **govori**,

²³Vir: Neven Budak, Hrvatska i Slavonija u ranome novom vijeku. Barbat, d.o.o., Zagreb 2007, str. 76.

²⁴Vramčev predgovor v Postili, ki ga je namenil zagrebškemu škofu P. Herešincu, je prevedla v hrvaščino prof. M. Hosu. Poglejmo prevod; "Opazio sam, ne bez žalosti u duši, da ovaj naš ilirski ili slavenski (**slovenski**) narod skoro ništa takovo nije sve dosad niotkle uzeo da bi mu se u rukama našlo." In še: "...koji si prvi pastir ovoga kršćanskoga slavenskoga (**slovenskoga**) naroda..." Vir: Jembrih. Iz navedenega spoznamo, da je prevajalka besedo slovenski kar prevedla v slavenski, vendar je originalno besedo slovenski in slovenskoga vendarle dala v oklepaj.

negoli ktere koli pisatelj o **Slovencih v zagrebski vladikovini**. Vsi kajkavski pisatelji govore le o svojem slovenskem jeziku, n. pr. Pergošič je obrnil Verböcijev zakonik na **slovenski jezik**; Vramec govori kar naravnost: **zagrebecka Biskupia na Slovenie; Rakouczu na Zlouenieh** (za leto 1557 namreč pravi Kronika, da sta Ivan Lenkovič in Januš Allapy v Rakovcu pri Sveti Heleni pobila Turke, op. avt.), nasproti temu pa primeri: Buřin, Czazin na **Horuateh** na onkrai; pri **Budachkom na Horuateh**; Petretics vřzem **Szlovenzkog** Orfzaga Czirkvenem Paztiorom; Poftuvani Brati Szlovenzkoga Orfzaga Plebanusi, duhovni Paztiri itd.²⁵ Juri Habelič pa je leta 1670 izdal "Dikcionar ili Rechi Szlovenfzke u red pofztaulyene i Diachkemi zlahkotene... (mladini hrvaškega in slovenskega naroda)."²⁶

Za lažje razumevanje in podkrepitev trditev mnogih raziskovalcev, ki jih uradna zgodovinska stroka ne upošteva, pogledjmo zapis hrvaškega zgodovinarja Ferde Šišića *Pregled povijesti Hrvatskog naroda*,²⁷ ki piše o ozemlju Slovenskega orsaga, kjer jasno potegne meje med Hrvati in Slovenci. Nato Šišić nadaljuje, "da je Gvozd v srednjem veku vsa gorska veriga od Risnjaka in izvira Kolpe do Une in spodnje Kolpe, torej ne samo obe Kapeli temveč tudi Petrova in Zrinska gora." Vsekakor drži, da se je "ozemlje Slovenskega orsaga ali kraljestva vseskozi spreminjalo, vendar je v glavnem vseskozi

obsegalo področje med rekami Drava, Donava in Sava ter porečje reke Kolpe, južno od nje pa je meja s pravo Hrvaško potekala po Gozdu. Temu mejnemu območju med Slovenijeh in Hrvaško, ki ga Hrvati imenujejo Gvozd, je treba nameniti posebno pozornost. Pojem Gozd namreč obsega obsežnejše gozdnato območje od Risnjaka, Velike in Male Kapele do Petrove in Zrinske gore. Južno od tega gozdnatega področja se je nahajala prava Hrvaška (Horvatska, Hervatska, Croatia), kjer so živeli Hrvati (Horvati, Hervati, Croati).²⁸ Hrvaška zgodovinarica N. Klaić med drugim piše o domnevno zadnjem hrvaškem kralju Petru Svačiću²⁹ in njegovi smrti. Vire navaja oziroma jih citira iz *Gesta Hungarorum, Simona de Keze (1285)*, kjer mejno področje, ki ga Hrvati imenujejo Gvozd - imenuje Gozd oz. Petrov gozd. Originalen latinski zapis o tem dogodku, preveden v slovenski jezik, se glasi: *On (Koloman = Iste sc. Koloman)³⁰ je poslal vojsko v kraljestvo Dalmacijo in dal ubiti kralja Petra, ki je prišel pred Madžare v gorah, ki se imenujejo Gozd - qui Gozd dicitur (ta latinski original so Hrvati prevedli v Gvozd, tudi Gvoz), v imenovanih gorah je bil premagan in ubit. Zato se vse gore do danes v madžarščini imenujejo "Patur Gozdia". Sedež tega kralja je bil v mestu Tenen.*³¹

Iz navedenega je bralcu predstavljen niz dejstev, do kod je segalo hrvaško ozemlje, pa še tega so izgubili in si izvolili za kralja tujca.

²⁵ Anton Raič, Peter Petretić, kajkavski pisatelj, (LMS 1886). Vse poudarjene besede so Raičeve, s katerimi je nedvomno hotel povedati to, kar si drugi niso upali ali hoteli povedati. Seveda Raič piše priimek Petretić, Pergošič z mehkim é in uporablja termin kajkavski, kar je za 19. stoletje že normalno.

²⁶ V času pisanja in izida Habeličevega Slovarja je bilo v tem prostoru že močno čutiti pohrvatenje.

²⁷ Zagreb, 1962, str. 143, opomba 52.

²⁸ A. Šiško, iz še neobjavljene spremne študije o Vramcu.

²⁹ Menda je pravilno Snačić.

³⁰ Madžarski kralj, ki je pobil leta 1097 Dalmatince (Hrvate) in njihovega kralja. Zanimivo, da v viru de Keze ni omenjena Hrvaška, temveč Dalmacija.

³¹ Knin.

Pacta conventa³² iz leta 1102, na kar se Hrvati sklicujejo, je dokazljivo ponaredek, ki ga je pozneje dinastija Arpadovičev spretno izrabila. Toda preteči je moralo več kot 900 let, da so se Hrvati osamosvojili in si pridobili državo, po kateri so stoletja sanjali. Tudi sicer je hrvaška zgodovina na to temo zamegljena. To priznavajo celo nekateri njihovi pogumni zgodovinarji – dvomljivci. Tako npr. pišeta Vlado Vurušić in Adriana Piteša v Jutarnjem listu o "Povijesni magli". Poudarila sta dvom zgodovinarja Nevena Budaka o kronanju kralja Tomislava. O mitih,³³ ki so prisotni v hrvaški stvarnosti za potrebe nacionalnih ali političnih potreb.³⁴

Posebno zanimiva je navedba bitke s Tatari, kjer naj bi se leta 1242 na Grobniškem polju "sukobile" dve vojski. Po mnenju resnih raziskovalcev je bil to le virtualni boj, kar pa ni motilo bivšega predsednika Tudžmana, da je izkoristil fingiran dogodek za veliko proslavo ob njeni obletnici. Kar pa je vseeno boljše, tako avtor razprave v Jutranjem listu, kot pa so Srbi slavili bitko, ki so jo izgubili. Pa razumi, če moreš!

³²Sporazum (personalna unija) med ogrskim kraljem Kolomanom in hrvaškim plemstvom.

³³"Hrvatska povijest puna je mitskih sablasti i ideoloških interpretacija. Što smo mi u školama učili iz nacionalne povijesti, a za dosta toga se slobodno može reći da je bio konstrukt koji bi trebao potvrditi neupitnu povijesnu slavu i starosti Hrvata..."Vir: Jutarnji list, Činjenica o našim nacionalnim mitovima, Zg., 21.11.2009.

³⁴Ibid.

Vramčeva Kronika je izšla leta 1578, natisnjena v Mandelčevi tiskarni v Ljubljani, z originalnim naslovom: **Kronika vezda znovich zpravljena kratka szlouenzkim iezikom po D.**³⁵**Antolu Pope Vramcze Kanouniku Zagrebechkom** ali posodobljeno v današnji jezik – **Kratka Kronika, zdaj ponovno napisana v slovenskem jeziku, doktorja, župnika Antola Vramca, zagrebškega kanonika.** Kronika zajema čas vse od nastanka sveta pa do začetka Kristusove dobe in od te do leta izdaje Kronike (1578). Njegov panonski jezik se seveda razlikuje od današnje slovenščine, nedvomno pa se je v tistem času razlikoval prav tako Trubarjev.

Latinski predgovor Vramčeve kronike je zanimiv dokument o obstoju **Kraljestva Slovenijeh (Regni Sclauoniae)**,³⁶ s katerim nagovarja kraljevske stanove in redove tega slovenskega kraljestva; pove jim, da "ni cilj mojega nočnega dela splesti novo in neznano zgodovino, ampak sem si mislil, da storim dobro delo, če zberem in izpišem že izdane in prej znane misli starih in častitljivih zgodovinarjev, ki jih, široko razpršene, vsebujejo številne knjige, **ter izpisane in prevedene v ilirski jezik (Illirica lingua)**,³⁷ obudim v kratkih izvlečkih, da bi marljivi bralec s takšno vsebino srečno in brez kakšnega napora lahko prišel do dejanj mogočnih vladarjev, kraljev, poveljnikov ter slavnih in

³⁵Doktorju.

³⁶S temi besedami je Vramec začel pisati predgovor.

³⁷Podčrtal F.K. Vramec v latinščini uporablja ilirski jezik, v domačem jeziku pa slovenski jezik, kar pomeni, da gre v obeh primerih za sopomenko. O hrvaškem jeziku ni v njegovem pisanju nobenega sledu.

v pobožni veri proslavljenih mož v vseh svetovnih obdobjih. Če se ne motim, jih ni veliko, ki po svoji navadi vse obrnejo v slabo, ki še ne cenijo naših običajev (še posebej ilirski jezik, v katerem, kot sem videl, **ni bilo doslej še nič izdano na svetlo**),³⁸ ampak jih raje zavračajo, grajajo in obsojajo.”

Ta kratki izvleček Vramčevega predgovora Kroniki (opozoril bi, da ni iztrgan iz konteksta predgovora), jasno kaže, da je napisan v takratnem občevalnem jeziku, ki pa nikakor ni bil kajkavščina, še manj pa hrvaščina. Da so zapisi v Kroniki avtentični, podprti z zgodovinskimi dejstvi, kaže na poglobljen Vramčev študij na Dunaju, kjer je imel prost dostop do dominikanske knjižnice; tam hranijo mnoge rokopišne inkunabule in mnogoštevilna rokopisna znanstvena dela.³⁹

Kaj nam je Vramec sporočil v Kroniki?

V njej je na začetku zapisal: *Vsakomu ki bude ove knige štel. Mon dragi Gosp. i priatel, neka zna V.M. da sem na začetku vsakoteroga dognanja postavil broi let. Najperule od začetka sveta, perva, druga, tretia, četerta i peta doba. Potom toga od Kristusovega rojstva šeste dobe leta, takajšnje na začetkeh najdete i ako bi kaj našel, kaj bi bilo nezložno pisano ali vgrešeno, ne psujte prosim V.M., nego svojim razumom pobolšaj i popravi, ar nie tako muder človek, kako bi nehoteči neugrešil i da ste zdravi.*⁴⁰

Poglejmo nekaj kratkih odlomkov iz Kronike. Zanimiv je njegov zapis o sajenju vinske trte po cesarju Aureliju Probusu in o njegovi nasil-

ni smrti v Sloveniji (Slovenijeh) v kateri je stalo rimsko mesto Sirmium (Sremska Mitrovica).

280⁴¹. Aurelius Probus, rimski cesar posta od Srema buduči jednoga nevolnoga, vboga težaka sin, lada poglavništvom šest let, na **Slovenijeh** vmorjen be. Ouo vreme be prepuščeno i dopuščeno vinograde na ouih stranah zafzaditi i imeti od cesara Probusa, i vinogradi ki so bili v Sremskoj zemli od cesara behu dopuščeni zasaditi.

22.
279. Tacitus Rimski Cezar posta, i vmorien iezu od guoiega zluge. Florian neki takafse malo vremena be Cezar Rimski brat Tacitou.
280. Aurelius probus Rimski Cezar posta od Zrema buduči jednoga nevolnoga, vboga težaka zin, lada poglavništvom šest let, na Zlouenieh vmorien be.
Ouo vreme be prepuščeno i dopuščeno vinograde na ouih stranah zafzaditi i imeti od Cezara Probusa, i Vinogradi ki su bili v Zremskoj zemli od Cezara behu dopuščeni zasaditi.
281. Caius Dalmata Papa posta Rimski, ou Papa razluchi rede popouške na redi, i da redounik nema na praidu ztati pred zodca telounoga, i Pofzuetniega.

373. Huni ali Vogri iz Szitie ouo vreme najperule jesu v Panonijo deset sto i osemdeset jezer ludi, malih, velikih, mož i žen je došlo. Panonija zvala je oua zemla ali Orzag, ki vezda imenuje vogerzka zemla ali Orzag, v Panoniji jesu stali na jednom delu **Slovenij** a v drugom Nemeci ono vreme gdasu najperule Vogri došli v Panonijo.

372. Ouo vreme iezu ou i szueti Doctorie bili, Basilus veliki, Czirilus, Ambreus Biskup, Epifanius, i Gregor Nazianzenski.
Makarias remeta i Maria Egipcziaka, Hilarion v Czirprome Pafnucius y Tebe ouo vreme behu.
373. Huni ali Vogri iz Szitie ouo vreme najperule iezu v Panoniu, deset zto i ozemdeset jezer ludi, malih velikih, Moš i fen ie došlo.
Pannonia zualaze ie oua zemla ali Orzagh ki ze vezda imenuie Vogerzka zemla ali Orzag, v Panonie iezu stali na jednom dele Zlouenij a v drugom Nemeci ono vreme gdazu najperule Vogri došli v Panontu, 379.

³⁸Ibid.

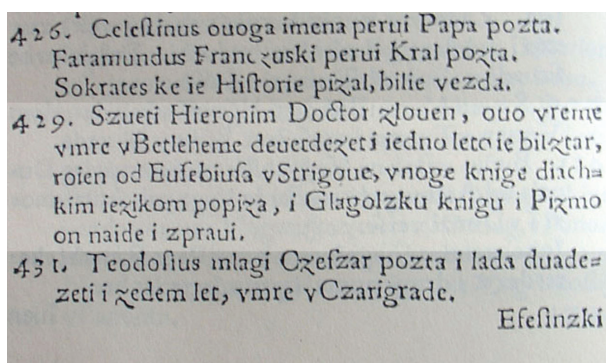
³⁹Jembrih.

⁴⁰Glej faksimile-slika, št. 003. V tem in ostalih tekstih je narejena transkripcija citiranih besedil.

⁴¹Število pred zapisom - leto.

Uradno zgodovinski prihod hunskih hord je leto 375. Toda dveh let razlike ne smemo jemati zelo resno. Tudi ni mogoče dokazati Vramčeve napačne letnice. Prihod Hunov (en del) v Panonijo iz Szitie (Scitije), dežele Skitov, ki so jih Sarmati uničili, se da razumeti, da so Huni, po uradnih virih, prišli v Panonijo leta 375 prav iz te dežele, ki je zajemala velik današnji del Ukrajine, severni Kavkaz, južno Rusijo in pokrajino severno in vzhodno od Kaspijskega jezera. Huni so izvirali iz Mongolije, en del se je ločil in začel roparske pohode na zahod, tukaj uničil Sarmate in nadaljeval z osvajanjem Panonije, ki so jo delno naseljevali Nemci (Nemci), delno pa Slovenci (Zlouenij).⁴²

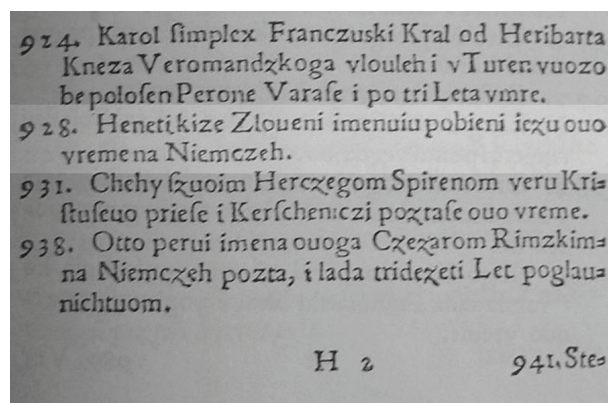
429. Sveti Hieronim doktor Sloven, ouo vreme vmre v Betleheme devetdeset i jedno leto je bil star, rojen od Eusebiusa v Štrigove, mnoge knjige latinskim jezikom popisa i glagolsko knjigo i pismo on najde i spravi.

Rojstnega kraja Sv. Hieronima še danes zgodovinarji ne znajo postaviti na pravo mesto. Slomška obisk Štrigove (rimski Stridon), domnevno rojstni kraj sv. Hieronima, ni prepričal.

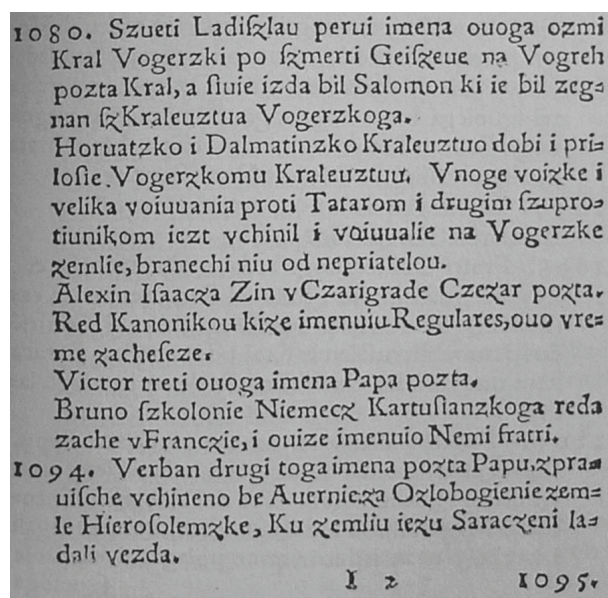
⁴²Že rimski (Alanec) zgodovinar Jordanis (551) je razlikoval Slovence od drugih ljudstev, ki jih danes razumemo pod skupnim imenom Slovani (Venetiarum natio populosa).

928. Heneti ki se Sloveni imenuju pobijeni iesuo-uo vreme na Niemeceh.

Iz zapisanega je razbrati, da so Heneti Veneti, Veneti pa Slovenci.

1080. Sveti Ladislav prvi imena ouoga osmi kral vogerski po smerti Geizove na Vogreh posta kral, a svoje izda bil Salamon ki je bil zegnan iz kraleustva Vogerskoga. Horvatsko i Dalmatinsko kraleustvo i priloži je Vogerskemu kraleustvu...

Vramec zapiše, da se Ogrskemu kraljestvu priključi Hrvaško (Horvatsko) in Dalmatinsko kraljestvo in s tem v tej Kroniki prvič omenja Hrvaško. Toda tej nameri se je zoperstavil za-

dnji hrvaški kralj Petar Svačić (Snačić?!), ki ga je s svojo vojsko pri Gozdu (hrv. Gvozd) slavno porazil madžarski kralj Koloman.

1573. Kmeti na Slovenijeh vstali i zdignoli su se bili proti svoje gospode i plemenitim ljudem, kote posekoše, obesiše, pomoriše i ostale na pokornost dopelase.

Ferenacz z'lunzki Frankapan, Ban Horuatzki i Szlouenzki v Varofdine varafe vmre. I toga zueza premeni, Pokopan be v Zagrebechke Czirkue, szuetom Kralie.
Velik pomor izet vchinen v Pariskom varafe, meg Kerfchenicz i gauolo vere.

1573. Kmeti na Szlouenieh vztali i zdignolizuzebili proti szuoie Gozpode, i Plemenitim ljudem, kote posekoše obeszisse, pomorisse i Oztale napokornost dopelasse.

1574. Gozp: Gaspar Alapi Horuatzki i Szlouenzki Ban be poztauleu. To izto leto pod Iuauchii, Iuan Panouicz Luanechki Kapitan, zmalimi szuoimi. Vnoge Turke razbi i pobi z Bofiu pomochiu.

1575. Bofzanzki Beg razbi i pobi Gozp: Herbarza Auerspergara na Horuatch pri Budachkom i glauu vchini odzechii i Czaru v Czarigrad na chazt pozla, a Zina niegoua Gozp: Bolffa siua vhitise, i vnogo porobisse i poplenisse i veliko kerfchanzka robia v Boznu ieta odpelasse.

Gozp:

Vramec piše o kmečkem uporu - nič o hrvatsko-slovenskem uporu.

Posebno zanimiv in poučen je zapis o "hrvaško-slovenskem" kmečkem uporu, ki mu hočeš nočeš moramo verjeti, saj je bil Vramec sodobnik in priča tega dogodka. Vramec nikjer ne zapiše, da so v tem uporu sodelovali Hrvati. Bolj je verjeti tezi, da so bili Hrvati na strani Madžara Ferenc Tahija, ki so mu pomagali upor zatreti, in ki je bil s svojim nasilništvom glavni vzrok za upor. Sodelovanje hrvaških upornih kmetov v tem uporu bi bilo gotovo zapisano, kajti Vramec je popolnoma obvladal politične in geografske pojme, kot so Horuatch, Slovenijeh ipd. Nekateri viri navajajo, da upornega, *po milosti zagrebečkega škofa Jurja Draškoviča, Ambroža (Matije) Gubca, Ivana Pa-*

sanca, Ilije Gregoriča in drugih niso pogubili. Vsi indici kažejo, da je uradno zgodovinsko izpričan "hrvaško-slovenski" kmečki punt, v smislu poimenovanja, evidenten ponaredek zgodovine.

Ključne besede

Anton Vramec, panonska slovenščina, kajkavsko narečje, Vramčeva Kronika, Postila.

Viri in literatura so citirani proti.

Za strokovno pomoč in nekatera pojasnila se zahvaljujem *g. Andreju Šišku*.

Povzetek

Antonius Vrametz Fridauensis Styrus, Ormožan, ki je v hrvaški literarni zgodovini zaveden kot začetnik kajkavske književnosti, je v Kroniki, ki jo je izdal leta 1578 in šest let pozneje Postilo, pisal v slovenskem jeziku. V Kroniki so navedeni zgodovinski podatki od nastanka sveta pa do leta njenega izida. Zanimivost Kronike je v tem, da je v njej podrobneje opredelil slovenski in hrvaški jezik, opisal meje med državo Horuatsko in Slovenijeh, obenem pa ločil jezik in meje takratne dežele Kranjske. O kakšnem kajkavskem narečju v Kroniki ni sledu, kakor tudi ne o deželi Slavoniji, ki so jo dolgo časa po Vramčevi smrti Hrvati vzeli za svojo, prebivalstvo pa skupaj s Srbi asimilirali v Slavonce (Hrvate). V slovenskem zgodovinskem spominu Vramec nima mesta, čeprav je jasno izrazil svoje korenine in pisal v slovenskem jeziku (panonski slovenščini), iz katere je pozneje nastalo kajkavsko narečje.